

Prugberger Tamás

A jog működését behatároló korlátok a globalizált társadalompolitika belső és külső viszonyai között

A globalizáció hatása a nemzetközi politikára és befolyása a hazai belpolitikára

A globalizáció társadalmi hatásait vizsgáló ILO Bizottságnak a gazdaságot érintő elemzéseivel és megállapításaival az előző cikkünkben foglalkoztunk. Most a gazdaságon átlépő szélesebb körű szempontjait vesszük górcső alá. E téren a Bizottság leglényegesebb megállapítása, hogy a jelenlegi nemzetközi politika nem képes megfelelő válaszokat adni a globalizáció kihívásaira. A szupranacionális vállalatok legyűrrik a világpolitikát diktáló legerősebb államokat és beépülnek azok irányító gépezetébe. Ennélfogva a világ gazdaságban és a világpolitikában a Bizottság által helyesnek tartott alulról történő felfelé építkezés helyett a globalizáció a reálszocializmus emlékeztető lefelé történő direktíva irányítású centralizációt alakított ki. A szupranacionális vállalatok a szabad kereskedelmi övezeteket és az egyes államokat és államszövetségeket átszelve az egyes kontinenseken regionális fiлиálékat, azok pedig országonként alfiлиálékat és körzeti telepeket alakítanak ki. E szervezeti lépcsőn az utasítások az alulról jövő jelzések elfojtása mellett a központból lefelé áramolnak az államszövetség legerősebb tagjai (Európát érintve az USA és a legbefolyásosabb EU tagállamok) politikai támogatásával. Ennek a politikának, vagyis a mai túlhajtott és az ILO Bizottság által is tarthatatlannak minősített sablonos és mechanikus egységesítés felel meg mind a nyelvek-népcsoportok, mind a kultúra terén. Így ugyanis a liberalizmus légkörét jól kihasználni tudó gazdasági és gazdaságpolitikai tényezők sablonos gazdasági és gazdaságpolitikai tevékenységgel, kis befektetéssel és kis fáradtsággal nagy haszon realizálására képesek. Mivel a globalizáció e szerkezeti felépíté-

sével ellentétes a Bizottság által javasolt alulról történő építkezés, annak jelenlegi politikája ellenérzülettel viseltetik minden alulról jövő területi és szervezeti autonómiával és kollektív csoportjogokkal szemben. Mivel világviszonylatban történelmileg az angol, jelenleg pedig az amerikai a világbefolyásoló tényező, a gazdasági és a politikai érintkezés nyelve az angol lett, amely nagyon is megfelel a jelenlegi szupranacionális gazdasági és politikai érdekeknek. Mivel pedig ma Európában erőteljes a nemzeti tagozódás, a globalizmus irányzatának törekvése a nemzeti államok sablozinálása oly módon, hogy a területükön élő nem államot alkotó népcsoportok asszimilálódjanak, azaz olvadjanak be az államalkotó népcsoportba. Ilyen helyzetben tud ugyanis problémamentesen működni a globalizáció felülről irányított gazdaság-, és általános társadalompolitikája.

Ez az a terület, ahol az ILO Bizottság álláspontja szerint is az ellenkezőre lenne szükség, és ahol a helyi, területi, nemzetiségi, nyelvi, kulturális és gazdaság-regionális sokszínűségnek kellene tartós kooperáció mellett érvényesülnie. Innen felfelé ívelve a sokszínű érdekek és akaratok hosszú távú szerződéses egyeztetésével lenne szükséges kialakítani a helyi, a területi és regionális autonómiát, az egyes nemzetek és államok autonómiáját, az államokat érintően pedig belső és külső szuverenitásuk tiszteletben tartásával azokat az együttműködési normákat, amelyek a fenntartható gazdasági fejlődés és a globális ökológiai egyensúly megőrzése, valamint az emberhez méltó állampolgári élet szempontjából feltétlenül szükséges lenne. Sajnos, ma mindennek pont a fordítottja érvényesül, amelynek alárendelődött a magyar külpolitika, különösen a szociál-liberális kormányok regnálásának időszakában.

Egyértelműen ez mutatkozik meg abban is, amikor a világ legjobban felfegyverzett állama, az USA az újabb energia-erőforrásoknak elsősorban a maga részére történő biztosítása érdekében a demokrácia exportjának a látszatával más kultur-régiókhöz tartozó országokat kíván megszállni és teljesen megfélemezve a háborúzás és a fogolytartás általa a II. Világháború alatt követett nemzetközi normáiról, az emberi jogokat is tiporva más népeket és azok országait, kultúrájukat lerombolva leigáz, úgy, hogy mindebbe bekényszeríti Európa államainak a jelentős részét is. Ezek pedig az „újjáépítésből” fakadó részvétel

és az ebből eredő gazdasági haszon reményében beállnak a sorba. A „békemisszióban” történő részvételből Magyarország sem maradhat ki, sőt Németország és Franciaország kivételével – ideértve Magyarországot is – az EU régi és új tagállamai egyaránt pusztán kormányfői nyilatkozattal csatlakoztak a Bush-adminisztráció felkérésére az utóbb igen kockázatosá vált iraki békefenntartói katonai kontingens kiküldéséhez.

Visszatekintve a rendszerváltás óta eltelt időre, a globalizáció itt felvázolt internacionális érdekeit az MSZP és az SzDSz, valamint az MDF kormányzasi időszakában a később abból kivált MDMP-s liberális szárnya képviselte, de meglehetősen langyosan – inkább csak szavakban – állt a nemzeti érdekek mellé az MDF nem liberális szárnya is.

A legkisebb kiszolgálói hajlandóságot és a legnagyobb realista nemzeti érdekérvényesítést kétségtelenül kormányzati és ellenzéki szerepben egyaránt a FIDESZ-MPP jelenített és jelenít meg. Eme értékítélet megalapozására szóljanak a következő tények:

a.) Az első MSZP-SzDSz kormány a Román-Magyar Alapszerződést a közvetlen leváltás előtt állt Iliescu-kormányval, nem pedig a Nastase-kormányval kötötte meg az ellenzék és az erdélyi magyar szervezetek kérése ellenére, holott az új kormányval az erdélyi magyarok számára kedvezőbb feltételekkel lehetett volna megkötni azt. Ugyanez a Horn-kormány a Szlovákiával történt alapszerződés-kötésnél ugyancsak nem tett semmit a kollektív kisebbségi jogok szerződésbe iktatása érdekében. Kovács László a 2002. évi választások előtt 20 millió román munkavállaló beáramlásának riogatóásával egy időben a szomszédos államoknak megígérte, hogyha megnyerik a választásokat, újra tárgyalják a kedvezménytörvényt. Ezen felbátorodva valamennyi érintett szomszédos állam támadni kezdte a kedvezménytörvényt, még Románia is, amelynek kormányával az Orbán-kormányval sikerült a törvényt elfogadtatnia. Kovács László és az általa vezetett külügyminisztérium, valamint MSZP az, amely a külhoni kárpát-medencei magyarság azon képviselőivel nem vagy nem szívesen tárgyal, akiket kemény érdekérvényesítési készségük miatt a határainkon kívül rekedt magyarság inkább elfogad, mint azokat a hivatalos magyar szövetségeket, ame-

lyeknek vezetői megalkusznak a kisebbségi ügyekben kormányakkal. Az MSzP és részben az SzDSz is ellenzi a magyar kisebbségek autonómia törekvéseit és a kettős állampolgárság megadására vonatkozó igényét.

Kovács László, a Medgyessy-kormány külügyminisztere az Orbán-kormány mandátumának utolsó időszakában a kettős állampolgárságnak a határon túli magyarok részére történő megadásával szemben a huszonhárom millió román Magyarországra történő betódlásával riogatta a hazai közvéleményt, a Medgyessyt a miniszterelnöki székéből leváltó Gyurcsány Ferenc pedig az e tárgyban a lakosság nyomására kiírt népszavazás során a tények és a jogi előírások tudatos elferdítésével valótlanságokat állítva a kettős állampolgárság megadásának a leszavazására buzdított. Teljesen alaptalan volt ugyanis a miniszterelnöknek és kormánya több képviselőjének az az állítása, hogy a külföldi magyaroknak az állampolgárság megadásával automatikusan az egészségbiztosítás szolgáltatásai, a nyugdíjkorhatárt elérőknek pedig a nyugdíj is jár, mégpedig mindez a magyar társadalombiztosítási pénztár terhére.

A valódi helyzet ezzel szemben az, hogy kétségtelen, a szomszédos posztkommunista országokkal Magyarország 1990 előtt tényleg olyan egyezményeket kötött, melyek értelmében, ha valaki e szomszédos országok valamelyikébe Magyarországról áttelepül, akkor részére a társadalombiztosítási szolgáltatásokat (egészségbiztosítás, öregségi-, rokkantsági és baleseti nyugdíj) az adott szomszédos állam teljesíti, ugyanakkor Magyarországnak nem kell a kérdéses állam részére átutalni az általa beszédett társadalombiztosítási járulékokat. Ugyanígy mentesül viszont a szomszédos posztkommunista államból áttelepülőtől beszédett társadalombiztosítási járulékoknak a magyar társadalombiztosítási pénztárba történő átutalása alól a vonatkozó állam tb. pénztára is, de a magyar államnak szavatolni kellett a megnyíló tb. szolgáltatások teljesítését, és az ezzel kapcsolatos kifizetéseket. Szlovénia és Szlovákia esetében e két államnak az Európai Unióba történt belépésével a velük megkötött e típusú egyezmény hatálytalanná vált. A volt Jugoszláviának az Európai Unióba még nem került tagállamai esetében ezek a még élő egyezmények bármelyik évben felmondhatók, Ro-

mánia esetében legkorábban 2008-ban, ezt megelőzően azonban már minden valószínűség szerint az Unió tagjává válik. Ukrajna esetében a Magyarország számára az egyenlőtlen átköltözködési hajlandóság miatt ugyancsak előnytelen ilyen tartalmú egyezmény felmondására csak 2010-ben nyílna meg a lehetőség, viszont Ukrajna esetében a kérdés tárgytalan, mivel ez az ország a kettős állampolgársághoz nem járul hozzá. Ezen kívül azoknál a szomszédos államoknál, amelyek már hozzánk hasonlóan az EU tagjai vagy rövidesen azzá válnak, a társadalombiztosítás vonatkozásában az uniós szabályok érvényesülnek. Eszerint az uniós állampolgár a tartózkodási, illetve lakhelye szerint illetékes államtól kapja meg az esedékessé váló társadalombiztosítási szolgáltatásokat, viszont ha előzően egy vagy több másik tagállamnál fizette meg a társadalombiztosítás járulékait, az(ok) az ország(ok) arányosan köteles(ek) a kifizető országnak a biztosított hozzá(juk) befizetett járulékait tételes elszámolás mellett átutalni. Ezen kívül egyik tagállam állampolgára egy másik tagállamban történő tartózkodásra munkahely vagy ottani tartós jövedelemforrás hiányában – a nyugdíjasokat kivéve – csak három hónapos ideiglenes tartózkodási engedélyt kaphat látogatási, álláskeresési vagy turisztikai céllal, ha fenntartásához szükséges jövedelmet igazolni tud. Többször is megújítható öt éves huzamos tartózkodásra egy másik tagállamban az európai uniós polgár akkor jogosult, ha nyugdíjas vagy ott munkavállalóként vagy alkalmazottként kereső tevékenységet folytat. Mindezt Gyurcsány és kormánya, de az MSZP vezetése is a népszavazás előtt tudatosan és rosszhiszeműen elhallgatta.

- b.) Ezzel szemben a FIDESZ kormány-, és ellenzéki szerepben egyaránt folyamatosan kiáll a határon kívüli magyarság szervezeti autonómiával egybekötött kollektív nemzetiségi jogai és kettős állampolgárság megszerzésére irányuló igényei mellett. Kormányzati megbízatása alatt ez a politikai grémium felmerre vállalni a már említett kedvezménytörvény kibocsájtását s az ezzel kapcsolatos bel-, és külpolitikai küzdelem opportunizmus mentes folytatását. Ezen kívül a határon túli magyar kisebbségek vallási, kulturális és oktatási intézményeinek, valamint érdekvédelmi szervezeteinek – ahol kellett az újraindításhoz, ahol pedig erre szükség nem volt, a

fenntartásukhoz és a fejlesztésükhöz, valamint, működési költségeihez hatékony anyagi támogatást nyújtott.

- c.) Mindezzel az MDF mindig is egyetértett. Aktív közreműködője azonban nem volt sem kormányzati minőségben, sem ellenzéki-ként. Sőt, elszalasztotta az első polgári kormányzati időszak alatt az általa betöltött külügyi tárca az ukrán alapszerződés megkötésekor legalább Kárpátaljának – mint gazdasági egység számára – a területi autonómia igénylését, amely megadásának az esélye akkor fennállott. Amikor pedig 2001-ben a romániai Aurul-cég által működtetett aranybányából származó, tiszai ciánszennyezés bekövetkezett – ami a halállományt szinte teljesen kipusztította – Dávid Ibolya igazságügyi miniszterként a helyszínen a román igazságügyi miniszterrel a kártérítés ügyében nagyon puha módon tárgyalt, holott a környezetkárosító technológia engedélyezése okán a Román Köztársaság felelőssége is megállapítható lett volna. Mindezek ellenére hasonló módon nem követelte kemény fellépéssel a kiscgazda környezetvédelmi miniszter sem a román kormánytól, sem pedig az arra illetékes nemzetközi fórumoktól a környezetkárosító technológia leállíttatását. Ezen kívül a Romániával szemben megindított kártérítési per bírócserére és emiatti új irattanulmányozásra, valamint újratárgyalásra történő mondvacsinált hivatkozásokkal húzódik, és féltő, hogy végül az egész ügy elalszik.

A globalizáció hatása a környezetvédelemre

Ami magát a környezetvédelmet illeti, a tiszai ciánszennyezésnek és az ausztrál érdekeltségű román Aurul bányavállalat emiatti felelősség tételének kezdetben komoly nemzetközi visszhangja volt, ami azonban hamar elaludt. Ebbe jelentős mértékben belejátszhatott az, hogy a Tisza élővilága a mellékágak élővilágából regenerálódni tudott, továbbá, hogy a jelenlegi szociál-liberális kormány szinte teljesen lagymatagon, elaltatva kezeli az ügyet, amibe belejátszhat az akkori két kormányfő (Medgyessy és Iliescu) közötti jó viszony. Megítélésünk szerint azonban e két tényezőnél is erőteljesebben esik latba, hogy ugyancsak Románia erdélyi területén, Verespatakon, szintén a Nagybányáról elindult tiszai ciánszennyeződéshez hasonló környezetkárosító és még nagyobb volumenben veszélyeztető technikával egy kanadai

cég kíván aranybányászatot elindítani. Itt jön a képbe az, hogy mind Ausztrália, mind Kanada a Brit-korona országa ma is, az Egyesült Királyság viszont az az ország, amelyen keresztül az Amerikai Egyesült Államokból elindult torzult globalizációs tendenciák átkerülnek a kontinentális európai országokba. Bár számos nemzetközi egyezmény született a határokon átívelő lég-, víz-, és talajszennyezés, valamint a közegekbe történő káros anyagok emissziójának korlátozására, a fauna és a flóra védelmére, azaz annak az érdekében, hogy az ökológiai egyensúly ne boruljon fel, a tőkés gazdaság nyereszkesedési szempontjai miatt e környezet-, és természetvédelmi egyezmények végrehajtására nem vagy csak részlegesen kerül sor. Sőt, az emberiség jövője szempontjából két lényeges konferencia, az 1992. évi riói és az 1997. évi kiotói konferencia a nagyhatalmak miatt hiúsult meg.

A Rió de Janeirói konferencián az őserdők védelméről szóló egyezményt az USA a braziliai őserdő-kitermelés folytathatósága érdekében hiúsította meg, aminek hatására Latin-Amerika, Afrika, és Óceánia országai egyre nagyobb volumenben termelik ki a trópusi őserdőket. Új-Zélandban, ahol törvény tiltja a trópusi erdők egészséges fáinak a kivágását, a fafeldolgozó vállalatok a bennszülött lakosságot biztatják fel, hogy díjazás ellenében sértsék meg a fákat, amelyek így kivághatókká válnak. E tevékenységről bár az ottani környezet-, és természetvédelmi hatóságok tudnak, de szemet hunynak felette. A kiotói konferenciát, amely az ún. üvegházeffektust, azaz a légkör-felmelegedést és az ózonréteg-elvékonyodást előidéző széndioxid-kibocsátás korlátozására került összehívásra – az iparával, valamint földi-, és légi közlekedési eszközeivel a legnagyobb széndioxid kibocsátó állam, az USA és Oroszország hiúsították meg. E két állam ugyanis nem volt hajlandó aláírni azt a nemzetközi egyezményt, amely a jövőre nézve meghatározta az egyes országok által kibocsátható kvótákat és amely két állam a maga kvótáit ki nem használó kevéssé fejlett ipari államok kvótáit is megvásárolni kívánta volna, teljesen egyenlőtlen téve a Föld légszennyeződését.

A további őserdőpusztítás és légtérszennyezés olyan visszafordíthatatlan folyamatokat indíthat el, amely rövid távon szigetországok és tengerparti államok területeinek nagy részét, sőt egészét tüntetheti el a légkörfelmelegedés okozta sarki jégfelület olvadása következtében,

ami miatt óriási migráció indulhat el, állam-alakulatátrendeződéseket is magával hozva. A szárazföld fedőnövényzetének egyre fokozódó pusztulása okán sűrűsödnek a tájfunok, tornádók és a velük együttjáró hatalmas esőzések okozta árvizek, majd azt követő szárazságok, és erdőtüzek okozta természeti katasztrófák, amit tetézik a talajvíz elszennyződés és az édesvíz-háztartás kimerülése, valamint fertőzötté válása. Ebben negatív szerepe van az USA környezetvédelmet háttérbe helyező mai gazdaságpolitikájának. Az amerikai kormány ugyanis perrel fenyegette meg a kanadai tavakból a tömeges és nagymennyiségű vízkivételt, amelyet a floridai nagyüzemek működtetéséhez, azok vízszükségletének fedezésére szállítottak el.

Hasonlóképpen szennyeződik a tenger és pusztul annak az élővilága is az elavult óriás olajszállító tankerek gyakori elsüllyedései és a tengerbe helyezett olajfűrótoronyok miatt.

A rendszerváltást követően annyiban javult az emissziós lég-, és vízszennyezés, hogy a nehézipar leépült. Ugyanakkor viszont a gépkocsiforgalom megnövekedett. 1995-ben és 1996-ban európai színvonalú környezet-, és természetvédelmi törvényt szervezett meg a magyar Parlament. E két törvény végrehajtása körül azonban már számos probléma jelentkezett. Az Antall kormány idején a privatizáció során Magyarországra telepedett élelmiszeriparnak az a része, amely csak átmenetileg, az adómentesség idejéig szándékozott az országban maradni, a termeléssel összefüggő hulladék megsemmisítésről nem gondoskodott, ugyanakkor számos továbbra is hazai tulajdonban maradt vegyi üzem is szabálytalan veszélyes hulladékkezelést és hulladék-megsemmisítő tevékenységet folytatott, és folytat ma is, amivel összefüggő szennytelítődés most kulminál. Gyakorlatilag mind a mai napig a gazdasági szempontok elnyomják a környezet-, és a természetvédelmi szempontokat. Bár hazánkban az ukránok által a keleti-Kárpátokban folytatott nagyméretű tarvágásokhoz hasonló erdőirtásokra nem került sor, kisebb volumenben azonban a privatizált erdőkben a tarvágások szintén bekövetkeztek az Erdőtörvényben távlati és éves tervekhez kötött erdőgazdálkodási előírások megsértésével. Magyarországon is tendencia, hogy a gazdasági és a honvédelmi szempontok megelőzik a környezet-, és természetvédelmi érdekeket, akkor is, ha e szempontok megvalósulása jelentős mértékű környezeti vagy

természeti kórokkal jár. Csak a széleskörű és következetesen végrehajtott lakossági demonstrációknak köszönhető, hogy Szombathely térségében nem kezdődött meg a lignit kitermelés, Baranyában pedig a Zengő-hegy csúcsán ha még nem is véglegesen, de elhalasztódott az egyedülálló őshonos növényzet kipusztításával járó katonai lokátor létesítésének a terve, valamint a bükkösi a cementkitermelés beindítása. A Honvédelmi Minisztérium részéről azonban az eredeti lokátor-építési helyhez való ragaszkodás és a bükkösi népszavazásnak törvénysértéssel indokolt megóvása miatti ismételt kitűzése megalapozza azt a nézetet, hogy a mai neoliberális magyar politika számára fontosabbak a gazdasági és a NATO-beli érdekek, mint az egészséges környezet.

Mindez összhangban áll az ökológiai egyensúly felborulásával fenyegető amerikai és részben nyugat-európai/eurokrata gazdaságpolitikával. A gazdasági nagyhatalmak ugyanis nem számolnak a gazdasági-technikai fejlődés bővületében élve a fenntartható fejlődés korlátaival. Egyértelműen megmutatkozott ez abban, ahogy a kormány a balaton halászatot a Környezetvédelmi Minisztérium alá rendelte.

Az is tapasztalható, hogy környezet- és természetvédelmi kérdésekben sorra elmaradnak az arrailletékes társadalmi és környezet-, valamint természetvédelmi érdekeket artikuláló szervezetekkel a kormányintézkedéseket megelőző érdekegyeztetések. A kormány az érdekvédelem bevonása nélkül igyekszik döntést hozni, ezekben az ügyekben is, miként minden más kérdésben, akár egészségügy átszervezéséről és privatizációról, akár fogyasztóvédelmi vagy oktatásügyi kérdésekről, akár pedig tömeges létszámleépítésről van szó. Több régi EU tagállam – így pl. az NSzK – környezetvédelmi joga is ismeri az ún. „popularis actio”, azaz a közérdekű keresetindítás intézményét, amellyel környezetsértés esetén bárki bírósághoz fordulhat. Ezt az intézményt ilyen irányú javaslatok ellenére az 1995-ben megalkotott magyar Környezetvédelmi Törvény nem vezette be. Itt is érvényesül a globalizált gazdaság szempontjainak a primátusa összhangban azzal a néhány évvel ezelőtt az egyik alföldi város polgármesteri hivatala által meghozott határozatnak a megyei közigazgatási hivatal részéről történő hatályon kívül helyezésével együtt, amely a városrész lakói nyugalma megzavaró egész éjjel hangos zenével működő diszkó bezárá-

sát a vállalkozás szabadságának indokával oldotta fel. Ezzel a határozatával a közigazgatási hivatal semmibe vette az állampolgároknak az Alkotmányban biztosított egészséges környezethez való jogát, amely a polgármesteri hivatal az első fokú határozatát alapozta.

A gazdasági érdekek – mint látható – Magyarországon is a környezetvédelmi szempontok elé kerülnek. Ez mutatkozik meg a Paksi Atomerőmű 2-es blokkjának a gazdasági érdekekre tekintettel a tönkrement hűtőelemroncsok eltávolítása nélküli nem biztonságos újraindításánál ezt megelőzően pedig a hűtőelemek tönkremeneteléhez vezetett üzemeállítással egybekötött karbantartás elmulasztásánál, mivel a leállás termelés kieséssel járt volna. Nagy hiba volt, hogy a Medgyessy-kormány mindjárt a hatalomra kerülése után lecserélte a korábbi hozzáértő szakmai vezetést, pártkatonákból álló politikai vezetéssel, amely a szakmai hozzá nem értésének a nyilvánvalóvá válása után is a helyén maradhatott. Sőt, a kormány ennek a vezetésnek szavazott további bizalmat, eltávolítva a krízis bekövetkezésekor kirendelt szakmai kontrollt jelentő kormánybiztost. Itt is a politika közvetlen behatása jelenik meg.

A globalizáció hatása az egészségügyi jogi rendezésére

Ezek a kérdések erőteljesen összefüggnek az *egészségüggyel* is. A vegyi és a gyógyszer-előállító üzemeknek az ÁNTSZ hálózat részéről eddig fennállott laza és nem rendszeres ellenőrzése következtében a veszélyes hulladékok szabálytalan és illegális tárolásainak következménye több település határának talaj-, és talajvíz elszennyezése, a települések levegőjét, a településen belüli, valamint az ételmezés-egészségügyet veszélyeztető termőföldek melletti illegális szemételepek eltűnése pedig az ivóvízként is felhasznált talajvíznek az ország több területén arzén szennyeződéséhez vezetett. Bár minderről az egészségügyi tárca szakmai véleménye szerint az arzénszennyezettség határérték alatti, a közvélemény mégis nyugtalan, mert több helyen beállott környezeti ártalmakra visszavezethető daganatos megbetegedésnél a hivatalos álláspont tagadta az okozati összefüggés tényét. Nézve a 2004. augusztus elején a dorogi hulladékégetőből a Kenyérmezei patakba és a Kis-Duna ágba folyt rákkeltő vegyi anyagoktól és gyógyszerösszetételektől szennyezett víz bejutva Esztergom ivóvíz-

készletébe, tömeges gyomormérgezést okozott. Az államháztartásnak napi 5 millió Ft kiadást okozó több napig tartó tasakos ivóvízellátás mielőbbi beszüntetése és a városi ivóvízkészlet mielőbbi újbóli megnyitása érdekében az egészségügyi tárca szakvéleménye szerint a rendes ivóvízkészlet újból emberi fogyasztásra alkalmassá vált, miközben a helyi lakosok továbbra is érezték az ivóvíz olajos szennyezettségét. A nem kormánypárti polgármester a helyi lakossággal egyetértve éppen ezért mindaddig nem állította le a zacskós ivóvíz helyszínre szállítását, amíg az ivóvízkészlet kitisztulása teljes mértékben be nem következett. A Medgyessy-Gyurcsány kormány környezetvédelmi minisztere a francia érdekeltségű hulladékmegsemmisítő céggel együtt laboratóriumi vizsgálatokra hivatkozva tagadta a vízszennyeződés tényét, amit viszont egy későbbi objektív laboratóriumi vizsgálat megállapított. Eme újabb vizsgálati eredménye helyességét már a környezetvédelmi miniszter nem tudta vitatni. A polgármester állítása szerint az egészségügyi minisztériumi álláspont mögött főleg a gyógyszeripar és a kormány bizonyos összefonódása rejlik.

Ami a gyógyszeripart és a lakosság gyógyszerellátását illeti, a gyógyszeripar orvos-, és gyógyszerészügynök hálózata, valamint orvos-kongresszusokat szponzoráló nyereség-maximáló üzleti reklám-, és árfelhajtó tevékenységének az üzleti tisztesség és a szociális szempontok irányába történő elmozdítása céljából az előző polgári kormány egészségügyi minisztere által a gyógyszergyárakkal megkötött szerződést a szociál-liberális kormány röviddel a hatalomra kerülése után hatálytalanította. Elképzelhető, hogy mindez a gyógyszergyárakkal történt hallgatólagos megállapodással, azok kívánságára következett be. Mindenesetre a gyógyszergyárak azonnal ugrásszerűen emelkedni kezdtek, majd pedig amikor a közfelzúdulás miatt az egészségügyi tárca a gyógyszerárak állami rögzítésére szánta rá magát, a gyógyszergyárak szabotálták a patikák gyógyszerellátását. Csak nagy nehezen sikerült az egészségügyi tárcának normalizálni az ezzel kapcsolatos helyzetet.

Nem hiszem, hogy a szociál-liberális szaktárca annyira ostoba lenne, hogy csak azért rúgta volna fel az előző kormány egészségügyi minisztere által kötött megállapodást felvállalva társadalmi presztízsvesztes veszélyét, mert azt a polgári kormány hozta létre. Egy tartal-

mában neoliberais beállítottságú kormánytól ui. nem áll távol a gyógyszeripar üzleti igényeinek a kielégítése. Erre utal szociál-liberális egészségügyi tárcának a köztársasági elnök közbelépésével az Alkotmánybíróság által egyelőre megghiúsított kórházprivatizációja és az ennek végrehajtásáról szóló törvény hatálybalépése, amelynek alapján az egészségügyi intézmények nyereséges részlegei „kimazsolázással” tőkeerős bel-, és külföldi medicina vállalkozók kezébe kerülnének, míg a nem ilyen jellegűek, valamint a kevésbé felszereltek maradnának meg állami-önkormányzati fenntartásban. Mindez ketté osztaná az egészségügyi ellátást: azon egy szűk, tehetős réteg által megfizethető drága magas szintűre és egy, a kevésbé tehetős széles társadalmi rétegeknek járó, a jelenleginél alacsonyabb színvonalú és nem mindenre kiterjedő tömeg-közgyógyellátásra. E tervbe vett folyamattal összhangban áll az egészségügyben dolgozó orvosok és asszisztencia alulfizetettsége és az EU munkaidőnormáival ellentétes, kimerülésig történő agyon ügyeleztetése, aminek következtében már érezhető tendenciaként távozik nyugatra a jól képzett egészségügyi munkaerő és marad itt a középszerű, illetve jön be a megüresedett helyekre a tőlünk keletre lévő országokból származó gyengébb szakképzettséggel rendelkező egészségügyi káderállomány.

A globalizáció és az oktatás, valamint a kutatás ügye

Ami a hazai képzést, ideértve az alsó-, közép-, és felső szintű közoktatást illeti, a szociál-liberális kormány liberális szárnya vezeti a közoktatási tárcát. Így ez a tárca határozza meg a *Nemzeti Alaptantervet*, és a *közoktatás valamennyi szintjét érintő azt a reformját*, amely teljes egészében az *amerikai-angol rendszerhez hasonlóvá kívánja átalakítani* mind az alsó, mind a közép-, mind pedig a felsőoktatást, amely eddig a kontinentális európai, azon belül a latin-germán rendszer ötvözeteként működött. A rendszer egyik igen gyenge oldala az olyan strukturális jellegű lexikális ismeretanyag átadásának is a mellőzése, amely gátolja a gép adattárból történő megkeresést, mivel a keresőnél hiányzik az eligazodáshoz szükséges alapismeret, amit a komputer pótolni nem tud. A tankönyvek CD-tárakkal való helyettesítése az olvasás, míg a komputeren, valamint a laptopon való kizárólagos írás a fogalmazás és a kurzív írás-olvasás erőteljes hanyatlásához vezet. Ezen-

kívül az állandó számítógép-használat komoly egészségi károsodásokat von maga után, több szervre és életfunkcióra is kihatással. Ezen túlmenően mind az óvodai „kakaóbiztos” számítógép beszerzés, mind pedig az alsó-, közép-, és felsőoktatást érintő ún. „SULINET” internethálózat kiépítése és számítógép beszerzés a közbeszerzési eljárási szabályok súlyos kijátszásával valósult meg. Ugyanis mind az informatikai, mind pedig az oktatási tárca eddig még nem tudni milyen szempontok alapján favorizált és komoly árfelhajtást előidézve monopolizált egyes számítástechnikai szállító cégeket, amiért a pályázatok meghirdető minisztériumi munkatársak különböző formájú ellenszolgáltatásban részesültek. Erre bizonyíték az Oktatási Minisztérium több vezető munkatársának a SULINET közbeszerzés elnyerésére pályázó egyik számítógépeket előállító amerikai cég költségére megszervezett hétvégi balatoni luxusüdültetése volt (2003 tavaszán történt).

A középfokú közoktatási reform egyik neuralgikus pontja a *két-szintű érettségi*, amely alapelvét illetően jó volna akkor, ha az átlagszintű érettségi mellett az oktatáspolitikai az ipari-kézműipari szakmesterré válásra orientálná a végzősöket. Helyes az az elképzelés, hogy mindazok, akik az átlagszintű érettségit teszik le, felvételi vizsgát keljen tenniük, ha felsőoktatási tanintézetbe kívánják tanulmányaikat folytatni. Az viszont már helytelen, hogy a felvételi vizsgát a jelentkező középiskolája előtt kell letenni, illetve a középiskola adja meg a javaslatot, ahol a szülői ráhatás az iskolaára igen erős. Ma is a tehetősebb szülők gyengébb képességű gyermekeik számára a gombamód megszorodó gazdasági főiskolák valamelyikében diplomát tudnak szerezni. Mindezt figyelembe véve az már elfogadható, hogy az átlag szintű érettségit letévők a felsőfokú tanintézet felvételi bizottsága előtt vizsgázzanak, míg az emelt szintűeknél a középiskola fakultatív jelleggel adhat javaslatot, illetve referenciát.

A Közoktatásügyi Minisztériumnak az az elképzelése, hogy a felsőfokú oktatási intézmények közhasznú társaságokként működjenek és a tényleges irányításukat egy board-rendszerű olyan igazgatóság lássa el, amely jogosult karokat és tagozatokat megszüntetni, és újakat létesíteni, valamint, hogy a vezető oktatók is meghatározott ideig szó-ló szerződéssel kerüljenek alkalmazásra, még az amerikai rendszeren

is túlmegy. Az USA felsőoktatási intézményeiben ui. a professzor több szerződés meghosszabbítás után véglegessé, azaz fool-professzorrá válik. Az amerikai egyetemi szervezeti rendszer és az, hogy a vezető tanári kar nem közalkalmazotti státuszban van, teljesen ellentétes a kontinentális európai felsőoktatási rendszerrel, amelynek komoly tradíciói vannak, és amelynek színvonala – beleértve a középiskoláit is – messze magasabb, mint az USA-é. Abban azonban van már ráció, hogy a docensek kinevezése csak meghatározott időre szólhasson, docens pedig csak habilitált személy lehessen, az első professzori kinevezés pedig egy 5 éves meghatározott időre szólhasson és csak annak meghosszabbításával válna véglegessé. Kivételt jelenthetne eme eljárás alól az MTA doktora cím és az akadémiai tagság, ahol már az első kinevezés is véglegesítést jelenthetne. Ezzel szemben a jelenlegi szabad demokrata oktatási miniszter távlati célkitűzése az amerikai rendszerhez hasonlóan a professzori kinevezést és a doktori iskolákban való oktatói jogosultságot csak a PhD-fokozat megszerzéséhez kötni, a habilitáció eltörlése mellett. Ausztriában és egyes német tartományokban erre sor is került, Németország azonban – látva, az amerikai rendszerű ún. „junior-professzorság” nem vált be, visszatértek a habilitációs kinevezési rendszerhez. Várható, hogy ez bekövetkezik Ausztriában is.

Néhány szót még a *Bolognai képzési rendszerről*. A globalizáció szellemi vonulata hatására az EU tagállamai szinte kivétel nélkül csatlakoztak az angolszász rendszert favorizáló egymásra épülő többlépcsős felsőoktatási képzéshez, amely az angol egymásra épülő bachelor, magister és PhD-dipolomákkal lezáruló tanulmányokból áll. A probléma a kontinentális európai, különösen a latin és a germán képzési rendszert figyelembe véve – ideértve a magyart is – az, hogy egyes szakmáknál – mint amilyen az orvosi, állatorvosi és a jogászi – nem járható a szakmai ismeretanyag konzisztensége és szétválaszthatatlansága miatt. Ezenkívül azoknál a szakmáknál, ahol az elméleti tudást adó egyetemi képzés mellett egy gyakorlatorientáltabb főiskolai képzés is megjelent, a főiskoláit nem lehet mechanikusan a bolognai elgondolás szerinti beatchaleor képzéssé átalakítani, mivel a főiskolai képzés önmagában is egy olyan teljes ismereteket ad az adott szakmát illetően, amelyet annak elsajátítója a munka világában hasznosítani

tud. Ezzel szemben az angolszász beatchaelar képzési szint csak egy alapozó szintet jelent magasabb szintű tanulmányok folytatására, amely azonban a munka világában önálló munkakör betöltésére nem nyújt kellő összefüggő ismeretanyagot, állítják a műszaki és a gazdaságtudományi felsőoktatásban dolgozó mérvadó tanárok. jelentős számban. Mindezt figyelembe véve a német eljárás követése volna helyes, amely továbbra sem változtat a négy éves felsőfokú szakdiplomat adó főiskolai (Fachhochschule) képzésen, hanem az ott megszerzett oklevelet beatchelron diplomaként is értékeli. A három éves beatchelaori képzés bevezetésével pedig nem zavarta meg az egyetemi képzés rendjét, ahol az egyetemi diploma egyúttal magiszteri címmel is jár, a promócióvédés pedig doktori címmel. Így volna helye Magyarországon is eljárni.

Végezetül a neoliberális magyar közoktatáspolitikai valamennyi szintjét érinti az a tendencia, hogy az oktatásügy költségeinek csökkentése érdekében a pedagógusi létszám leépítése mellett az egy pedagógusra jutó tanulói létszámot, valamint a pedagógusok kötelező óraszámát a szaktárca növeli, előidézve ezzel az oktatás színvonalának veszélyessé váló csökkenését. Ezt mi, felsőoktatásban működő tanárok erőteljesen érzékeljük, mivel néhány éve egyre hiányosabb ismeretanyaggal és egyre felszínesebb műveltséggel rendelkező fiatalok kerülnek a középiskolák termeiből a felsőoktatási intézmények padsoaraiba. Ez a tendencia a hátrányos helyzetű társadalmi rétegek, mindezek előtt a cigányság felzárkóztatása szempontjából sem igazolható, mivel ezen a téren csak a kiscsoportos foglalkoztatáson keresztül lehet eredményt elérni, vagyis a hátrányos környezetből eredő alulműveltséget és alulképzettséget felszámolva egy szintre hozni ezt a réteget azokkal, akiknél a nevelési környezet megfelelő. A hátrányos helyzetűek társadalmi beintegrálása ugyanakkor – ellentétben a globalizáció mai, hazánkban is érvényesülő tendenciájával – a szociális és az egészségügyi háló erősítését is igényli, mivel ma a cigányság mellett egyre szélesebb társadalmi csoportok kerülnek a létminimum alá és szakadnak le, miközben a szűk neoliberális álszocialista elit vagyoniilag gyarapodik.

Áttérve a *tudományos kutatás* mai helyzetére, a legutóbbi költségvetési törvény a 2003-ban a Medgyessy kormány új pénzügyminiszte-

reként hivatalba lépett Draskovics által végrehajtott restriktió következtében a Magyar Tudományos Akadémiától és annak kutatóhálózatából mintegy 2 milliárd forintot vontak el, közölte Kroó Norbert, az Akadémia főtitkára a Tudományos és Innovációs dolgozók Szakszervezeti folyóiratának, a „Szószólónak”. Még az Antall-kormány időszakában volt kutatás-, és fejlesztésügyi miniszter, amely posztot azonban a Horn-kormány megszüntetett. Azóta az MTA működésére az alapkutatásra szánt költségvetést folyamatosan csökkentették a szociál-liberális kurzusok. Az MTA az elvonások miatt a 2004-re meghirdetett 200 fiatal kutatói álláshellyel szemben csak hatvanat tud betölteni. A főtitkár nyilatkozata szerint az MTA a költségvetésének kevesebb mint kétharmadát kapja az államtól, a többit neki kell alkalmazott kutatások felvállalásával az alapkutatások rovására kigazdálkodnia.

A magyar államháztartás és költségvetés készítésének ez a gyakorlata teljesen összhangban áll az USA-ból és Margaret Thatcherelnöksége óta az Egyesült Királyságból a skandináv államok kivételével a kontinentális Európa nagy részén eluralkodott globalizációs és neokonzervatív liberális szemlélettel, amely nemcsak az oktatást, hanem a kutatást is privatizálni kívánja. Ez azt jelenti, hogy a kutatásokat mind a természet-, mind pedig a társadalomtudományokban magánvállalatok és magán-, valamint olyan állam/politikai eredményre szóló megrendeléseket adnak, és amelyek eredményei sem nem publikálhatók, sem nem megvitathatók a tudományos közéletben. Ez a helyzet az objektív alapkutatást teljesen visszafejleszti, az alkalmazott kutatást pedig a gazdasági haszonszerzés irányában torzítja el, mégpedig a társadalom széles rétegeinek a kárára. Ez tapasztalható a gyógyszer-, és az élelmiszer-génkezelési kutatások területén, nem tudva, hogy hosszútávon milyen károsodáshoz fog ez vezetni az emberi faj szervezetében (Pusztay Árpád biokémikus-Névjegy, Kossuth Rádió, 2004. augusztus 29.).

A globalizáció és a globalizációs politika tanulságai

A globalizmus gazdaság-, és társadalomfilozófiája hivatalosan a liberalizmusban, gyakorlatilag azonban annak az erőfölény kihasználásának legalizálásán alapuló eltorzításában gyökerezik. A nyugat-európai

országok mai liberálisai mindezt a legálisan megszerzett vagyoni helyzetre és gazdasági, valamint politikai erőfölényre alapozzák, míg a hasonló nézeteket valló, és onnan elindult elméletek az erőfölény eredetének legális vagy kevésbé ilyen jellegét nem vizsgálják, hanem annak legális eredetét vélelmezik. A kelet-közép-európai államokban ezzel szemben a privatizáció során történt vagyon-, és erőfölény-szerzés legitimizálása mind a hazai, mind a külföldi megszerzők vonatkozásában erőteljesen megkérdőjelezhető. Ennek ellenére a hivatalos politika szemet huny ezek felett. Csupán akkor vizsgálja eredetének legalitását és csak újabban, valamint visszamenőlegesen, ha az a politikai hatalmi harcokban ellenzékbe került csoportokhoz tartozókat érint. Tipikus esete ennek Oroszországban a Jelcin időszak alatt jelentős gazdasági és politikai hatalomra szert tett olyan óriás cégekkel és tulajdonosaikkal való leszámolás a Putyin-rezsim részéről, amelyek, illetve akik azal szembeállnak, illetve szembehelyezkedtek. Ennek szemléletes példáját mutatja Jukoszty óriás olajcéggel és annak volt elnökével, szemben megindult gazdasági és jogi hadjárat. Az intézménnyel szembeni adó-, és csődjogi, az elnökkel szemben pedig a büntetőjogi eljárás. Hasonló a helyzet Magyarországon is. Az első és a második polgári kormány, de ugyanígy az első szociál-liberális kormány a régi és az új politikai és gazdasági elit vagyongyarapódásának a legális jellegét. Ez azt jelentette, hogy egyszer sem indult sem polgári-, sem büntetőjogi eljárás a kétes jellegű vagyongyarapodások felderítésére és szankcionálására. A második szociál-liberális kormány ezzel szemben a putyini-rezsimhez hasonlóan egyoldalú felelősségre vonási akciósorozatot indított be, amelyre külön intézményt hozott létre, a Keller László által vezetett Közpénzügyi Államtitkárságot. Ez az intézmény egy sereg vizsgálatot és büntetőeljárást indított el a második polgári kormány több állami vezetőjével szemben az állami vagyon terhére történt jogellenes visszaélések miatt. Az elindult eljárások túlnyomó része minden alapot nélkülözött, és ezért megszüntetéssel és felmentéssel végződött. Ezek egynemelyike (a Berkecz Máriával szembeni) emlékeztetett a példát statuáló rákosista koncepció, valamint az 1956-os forradalmat megtorló büntetőeljárásokra, ahol a családtagokat is meghurcolták (Berkecz Máriát a Rákosi-perek egyházi személy vádlottaihoz hasonlóan emberi méltóságában megalázták, férje pedig

elvesztette az állását), ugyanakkor a saját kormánya prominenseinek a közvagyon sérelmére történt visszaélései miatt az előkerült gyanúsító adatok ellenére egyszer sem indított el vizsgálatot. Sőt, a kormányzat, amikor a Pénzügyi és Számviteli Felügyelőség (PSzÁF) szociál-liberális kormánykoalíció egyes legfelső közeihez vezető brókerbotrányra fényderült, a hatályos magyar jogi előírások megerősökölésével a PSzÁF elnökének jogszabálmódosítási trükkel történt leváltására került sor. Majd pedig, amikor az autópálya építés 2004 augusztusi, ugyancsak nem teljesen tiszta tendereztetése miatt a gazdasági és közlekedési minisztertől Medgyessy Péter miniszterelnök megvonta a bizalmat, a kormányelnöki székéből neki is távoznia kellett. Utóbb bizonyosodott Medgyessy aggálya, mivel az autópálya építésekkel kapcsolatos visszaélések gyanúja miatt az Autópálya Igazgatóság korábbi vezetőjével szemben büntető eljárás elindítását rendelte el az ügyészség. Mindez azt mutatja, hogy az USA politikai és gazdasági köreiből elindult és Európán keresztül végigsöprő konzervatív liberalizmus – amelyet Magyarországon a szociál-liberálisnak nevezett kormánykoalíció képvisel – egyfelől saját vagyongyarapítási akcióit legáliskénti beállítással, másfelől pedig a polgári ellenzék erkölcsi és egzisztenciális ellehetetlenítésével kísérli meg hatalmát állandósítani.

Mindez a társadalmi feszültségek egyre erőteljesebb növekedéséhez, a szociális és az egzisztenciális olló teljes kinyílásához, a politikai hatalom és az ellenzék egyre könnyörtelenebb egymásnak feszüléséhez, valamint az egymással szembeni jogellenes eszközökkel történő leszámolásához vezet. A fogyasztó teljesen ki van szolgáltatva a gazdasági élet termelő-, és forgalmazó szereplőivel szemben. A fogyasztóvédelmi szervezetek valójában a gazdasági élet főszereplőit szolgálják ki és nem a fogyasztók érdekeit védik.

Az élelmiszer- és a takarmány géntechnológia állami legalizálása, sőt az USA-ból elindult erőteljes állami támogatása – ami a magyar jogalkotásban is fenn áll () – összecseng a környezetvédelemmel szembeni gazdasági prioritással. Az ebből származó rövid távú nyereségorientált gazdaságpolitika következménye hosszútávon az emberi faj és az állatfajok beláthatatlan egészségi károsodásához, végső soron pedig a fejlettebb élőlények – így az emberi társadalom – pusztulásához vezethet el.

A mai konzervatív és antiszociális neoliberális korunk globalizmus-a morálisan kikezelte a társadalom valamennyi intézményét, közösségi és egyéni közegét. A centralizáció miatt az állam alsó egységei – amelyeknek önkormányzati jogosítványokkal kellene működniük – szétesnek. A centralizált és visszaosztásos adórendszer következtében a központosított hatalom függvényévé válnak. Ugyanakkor a központi hatalom a globalizálódott és ugyancsak centralizálódott gazdasági hatalom kiszolgálójává válva szociális, kulturális és egészségügyi, infrastrukturális fejlesztési funkcióit privatizálja, azaz leadja a gazdasági hatalomnak, a szupranacionális vállalatok irányítóinak. Így tevékenysége a globalizált gazdasági világrendszer rend fenntartójává, azaz elnyomó jellegűvé válik. Mindennek már számos tanújele érezhető az USA-tól kiindulva (l. a republikánus párt 2004. nyárutói választási konvenciója alkalmával az amerikai csoportok Irakból történő kivonulásával szembeni tömegdemonstrációval szembeni fellépést, valamint a legfejlettebb országok kormányfői tanácskozásai során megnyilvánuló globalizációellenes tüntetések brutális szétverését).

Mindez egyenes út a letűnt szocialista rendszerekhez hasonló centralizáció és diktatúra felé. Ugyanakkor a központosított államhatalom – amely funkcióit rendszetre és az energiaforrásokban gazdag országok forrásainak olcsó megszerzése érdekében agresszív külpolitikára szűkíti – előbb-utóbb nem lesz képes mindennek eleget tenni. Reális esély van ezért arra, hogy a Huntington által megjövendölt civilizációk összeütközése a távol-kelet hajnal-delelője és a nyugat alkonyéjszakája irányában bekövetkezik. Ezt jelentősen elősegíti mindaz, amibe Emanuel Wallerstein figyelmeztet, hogy a globalizáció túlhajtása a Római Birodalom szétesését, a centralizált nyugati társadalom atomjaira történő bomlását fogja előidézni. Ez a szociális olló kibírhatatlan szétnyílása miatt teljes anarchiába torkollhat. Az emberi kultúra és civilizáció széteséséhez vezethető e társadalmi katasztrófa, ugyanakkor olyan természeti katasztrófát idézhet elő, amely a környezet és a természet gazdaság-, és haszonorientált szétrombolása következményeként az ökológiai egyensúly teljes felbomlásával az emberi társadalom és a Föld jelenlegi fejlettebb biológiai életlehetőségeit teljesen elpusztítja. Az Ó-szövetségből kikövetkeztethető, hogy voltak kultúrák, amelyek túlfajlódásuk következtében tűntek el. Erre utal a Víz-

özön-legenda, valamint Szodoma és Gomora esete, az Ó-szövetség mondavilágán kívül pedig a Húsvét-szigetek óriás kőszobrai, amelyeket készítő társadalom tündöklésének és hanyatlásának a rekonstruálása az általunk felvázoltakhoz hasonló okokat valószínűsítve, most folyik. Nem kell hívőnek és vallásosnak lenni ahhoz, hogy rájőjjünk, vannak az ember akaratától és legfejlettebb cselekvési módozataitól függetlenül érvényesülő olyan, a társadalomban is érvényesülő, annak törvényszerűségeit objektíve meghatározó általános és átfogó természeti törvények, amelyekkel szemben nem lehet menni, mivel a velük való szembeszállás ellenreakciót kiváltva végzetes lehet.

Ezt figyelembe véve az 1968-as és a 80-as évek között a reálszocializmus időszakában liberális felfogással működött egyik magyar jogfilozófusnak (Peschka Vilmos) annyi bátorsága, hogy az akkori hivatalos közfelfogással szemben az állam által közrebocsájtott törvényekkel kapcsolatban a sorok között olvasható módon ezt kimondja. Ez akkor a szocializmus voluntarizmusának szólt, amely azonban vonatkozik a globalizmus voluntarizmusára is.

Felhasznált források

A tényanyaghoz:

A „Magyar Nemzet”, a „Magyar Hírlap” és a „Népszabadság” e témát érintő írásai, tudósításai

A „Szószóló” (a TUDOSz) hazai kiadványa

A „Magyar Felsőoktatás” bolognai folyamattal kapcsolatos írásai

Az MTV 1. és 2. csatornájának, valamint a Duna TV és a Hír TV tudósításai, elemzései és kerekasztal beszélgetései

A Heti Világgazdaságnak a tanulmányban feldolgozott témákat érintő tudósításai és elemzései

Elméleti munkák:

Keynes, J. M.: A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965.

Kaposi Zoltán: A XX. század gazdaságtörténete II. 1945-1990. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2000.

Kray I.: Rendszerváltás bekötött szemmel. Földindulás a világpolitikában. Belvárosi Könyvkiadó, Budapest, 1993.

Milton Friedman: Kapitalizmus és szabadság, Akadémiai Kiadó, 1996.

Hayek Friedrich: Piac és szabadság, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995.

- Martin, H.–Schumann H.: A globalizáció csapdája Perfekt Kiadó, Budapest, 1998.
- Balázs Péter–Varesceau Marce (szerk.): Az európai megállapodás végrehajtásának jogi és elméleti kérdései. OMIKK, Budapest, 1995.
- Corten David: Tőkés társaságok világalma.
- Prugberger Tamás: A globalizáció és a környezetvédelem neuralgikus kérdései a jogalkotás, a jogkövetés és a jogalkalmazás síkján. Magyar Közigazgatás, 2001/10. sz. (további forrásmunkákkal és tényadatokkal).
- Prugberger Tamás: A nyugat-európai és a kelet-európai privatizációk jogi rendezéséről. In: Ünnepi tanulmányok. Novotni Kiadó, Miskolc, 1997. IV. kötet.
- Prugberger Tamás: A gyengébbek és az emberiség védelmére alkalmas jogintézmények és jogterületek. Valóság, 2002/8. sz. (további elméleti munkák forrásként feldolgozva)
- Fabók András–Prugberger Tamás: Társadalombiztosítási jog. Szent István Társulat Kiadása. Budapest, 2005. (I. az európai szociális jogi irányelv feldolgozását).